

משמעות

דבר האירה

הלימוד כשולחן ערוך

בלימוד עם ילדים, נוכחים לעיתים לראות כאלה שלדבון הלב אינם מצליחים להבין את הנלמד, ותמיד מתחבטים לדעת: מהו הגורם המפריע? מהו הקושי ומהי הסיבה לחוסר ההבנה שלהם? מנסים לתור אחר הסיבה הנכונה - האם חוסר כישורים הוא הגורם, או שמא מדובר בקושי ביכולת הלימוד, או אולי בסוג אחר של בעיה.

ברור איפוא, כי ללא בדיקה מעמיקה, אי אפשר יהיה לקבוע מהו המניע. ייתכנו סיבות רבות לחוסר ההבנה בלימודים. ייתכן שזהו קושי של 'קשב וריכוז'. לפעמים חוסר ההבנה נובע מכך שיש קושי בתפיסת מושגים מופשטים, ואז הפתרון לכך יהיה באמצעות המחשה והפשטת הדברים כדי שיוכל להבין. לעיתים הקושי הוא בזיכרון לטווח קצר או לחילופין בזיכרון לטווח ארוך, מה שמקשה על החניך לחבר בין הדברים הנלמדים, או חלילה שהוא סובל מלקויות למידה שונות. אך פעמים רבות, הילד מתקשה מסיבה פשוטה - משום שהדבר לא הוסבר לו בצורה מספקת, ראוייה ואיכותית. אין כאן בעיה בילד כלל, אלא בעיה בהסברה. וכפי ההגדרה הידועה של הגאון מברסק זצ"ל: 'חוסר הבנה הוא חוסר בהסברה'. כלומר, דבר שאינו מוסבר היטב ממילא לא יובן כראוי, ולהיפך - הסברה נכונה וטובה מביאה להבנה ברורה ומוצלחת.

תורתנו הק' ציוותה לנו כאן בפרשה:

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - ופירש רש"י: "אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו, לכן נאמר אשר תשים לפניהם כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם"

יש לנו כאן הוראה ברורה באשר לסדר הלימוד: לא די לצטט ולומר את הדין מספר פעמים בצורה סתמית, אלא יש להסבירם היטב, להרחיב את הטעמים, להמחיש, ולהביא את הדין וההלכה כמוצר מושלם, עד שיחלחלו ללב השומעים ויבינו אותם היטב.

נהה כי כן, זוהי אפוא אחת הסיבות שעלולות להפריע להצלחתם של התלמידים בלימודם - כאשר הלימוד אינו מוסבר להם כראוי. עלינו לבחון תמיד אם אין זה הגורם העיקרי לקושי שלהם. ולפני שממהרים לתלות את הקושי בבעיות שונות בעלות שמות מקצועיים ולועזיים, יש לבדוק תחילה כיצד הוסבר להם החומר, והאם הוא מובן היטב לשכלם ולהבנתם.

במשל זה שהביא רש"י - **'כשולחן הערוך ומוכן לאכילה לפני האדם'** - ניתן ללמוד כמה רעיונות חשובים על הנגשת הלימוד לתלמידים.

א. כשם שעל השולחן לא מגישים בשר שאינו מבושל כראוי ואינו מתובל בתבלינים, כך גם אין להגיש דברי תורה לבנינו ולתלמידיו כאשר אינם מוכנים וראויים בתכלית. יש להכין היטב את החומר הנלמד ואת ההלכה שברצוננו להנחיל לילדינו, באופן שיהיה ברור ובהיר עד שיהיה ראוי להגישו לשולחן.

ב. בכל סעודה מוגשים סוגי מאכלים שונים - מנה ראשונה ותוספותיה, מנה עיקרית, קינוח - כך שגם אם אדם אינו מתחבר למאכל מסוים, הוא עדיין יכול למצוא דבר אחר שיספק אותו. כך גם בלימוד התורה, כפי שאמרו חז"ל (עבודה זרה יט, א): **'אין אדם לומד תורה אלא ממקום שליבו חפץ'**. לעיתים ילד מתקשה בסוג לימוד אחד, אך סגנון לימוד אחר דווקא מובן לו. יש תלמיד שסוג חשיבה מסוים אינו מתאים לו, אך סגנון אחר כן תואם את יכולותיו. על כן, עלינו למצוא עבור כל תלמיד את הדרך והמסלול המתאימים לו, כדי שיוכל ללמוד תורה כשולחן הערוך והמוכן.

שבת שלום ומבורך
הרב אלחנן ריימן

הנפש והחינוך

הדרך להגיע לאיזון

הרמב"ם מלמד אותנו בהלכות דעות (פרק א) שכדי להגיע לאיזון, יש צורך לדעת מהו הקצה האחד ומהו הקצה האחר, ורק לאחר מכן נוכל לזהות את הדרך האמצעית הטובה והמאוזנת.

כך גם בחינוך - כדי לדעת מהי הדרך הנכונה וכדי שנוכל לחנך את ילדינו לחיבור ולאהבה, עלינו להכיר גם את הקצה הקיצוני והשלילי ביותר. עלינו לחשוב כיצד, חלילה, לא להגיע למצב של **"מקלל אביו ואמו"**, אלא להגיע למצב של **"כבד את אביו ואת אמו"**.

השכל וההיגיון נוטים לכך שהאדם יכיר טובה להוריו ולא להיפך. אך הסיבה שיכולה לגרום לאדם לקלל את הוריו היא בדרך כלל מצב של מורמו ועצב עמוק. אדם כזה מרגיש שהחיים הם מעמסה כבדה עליו, ולכן הוא אינו מעריך את חייו ואף לא את אלו שהביאוהו לעולם.

כפי שהיטיב לבאר זאת בעל המלבי"ם, וזה לשונו:

"איש שהחיים למעמסה עליו וחושב בליבו שהרעות בעולם מרובות מן הטובות, ושעל כן המציאות היא לרע, וטוב לו ההעדר. ומקלל אביו ואמו - שהיו הסיבה למציאותו באלה החיים הרעים".

התקווה היא שהנר יאיר

למעלה מראשו של כל אדם דולק נר המאיר לו את חייו ומביא עליו הצלחה. ישנם אנשים שנרם מאיר עליהם בעוצמה, וההצלחה מאירה להם פנים. ולעומתם, ישנם אנשים שנרם דועך, אורם כמעט כבה, והם מרגישים שהתקווה אובדת. וכפי שממשיך המלבי"ם שם:

"ועליו אמר: 'ידעך נרו באישון חושך' - שני האדם הוא מזלו והצלחתו הזורחת על ראשו. וגם מי שנרו כהה או כבה, עדיין יש בו מעט אור, כמו נר שדעך בלילה ועדיין רואה לאור הלבנה. וזהו התקווה אשר בלב כל איש".

אדם השוקע בחשכת נפשו ונרו כבה לחלוטין, שוב אין לו מה שידליק את האור מחדש. ברגע שאין לו תקווה, אין לו אל מה לייחל ולצפות. וזהו המצב הגרוע ביותר - שכן כאשר לאדם אין תקווה, הוא מרגיש שאין לו מה להפסיד, ועלול גם לקלקל.

"אבל האיש הזה ידעך נרו, וישאר באישון חושך, ללא אור, תקווה וייחול כלל, כמו שנאמר (משלי כד, כ): 'נר רשעים ידעך, ורשעים בחושך ידמו'."

ירושא - תמרור אדום

סיבה נוספת שיכולה לגרום לאדם להגיע לשפל המדרגה ולקלל את הוריו היא **המרדף אחר הממון**. וכך ממשיך המלבי"ם:

"ויש עוד אופן שבו אדם מקלל את אביו ואמו בעבור הנחלה - שרוצה שימותו קודם, כדי שייירש את נחלתם במהרה, ועל כן חיי יולדיו קשים עליו". תמרור אדום זה מלמד אותנו כי המצווה של **"כבד את אביו ואת אמו"** אינו תלי כלל בטובות ההנאה שהאדם מקבל מהוריו. **מחויבים אנו לכבד את מי שהוליד אותנו וגידל אותנו, מבלי לחשוב על תמורה או גמול**.

הפשרה והמשפט

המילה **"משפט"** מעוררת, מטבע הדברים, רגשות שליליים אצל כל אדם. כל משפט מלווה בדרך כלל במריבות וחיכוכים, ויכוחים וטיעונים, יצרים ורגשות אמוציונליים. המשפט גורם לפחד ולמתח, והוא לכאורה דבר בלתי רצוי.

עם זאת, לעיתים, כשאין ברירה, יש צורך לגשת למשפט כדי להוציא לאור דין צדק.

אי לכך, ישנם דינים רבים ודרכים שונות כיצד לגשת למשפט בצורה נכונה.

רבינו בעל הטורים מביא רמז בפסוק זה, הכולל בתוכו את כל הכללים והדרכים כיצד לגרום לכך שהמשפט יתנהל בצורה הוגנת, רגועה ובאווירה טובה. וכך כתב:

"ואלה - נוטריקון: ו'חייב אדם לחקור הדין. המשפטים - נוטריקון: הדין מצוה שייעשה פ'שרה ט'רים יעשה מ'שפט".

אשר - נוטריקון: א'ם ש'ניהם ר'צים".

תשים - נוטריקון: ת'שמע ש'ניהם יחד מ'דברים".

לפניהם - נוטריקון: ל'א פ'ני נ'דיב י'הדר".

ה'תנר מ'הם".

סמך 'משפטים' ל'ולא תעלה במעלות' - לומר: 'הו מתונים בדין', כלומר, לא יעלו אלא ילכו במתון. 'מעלות' בגימטריה - 'מתונים'."

בהתאם לדבריו, נתקדם שלב אחר שלב כדי לדעת כיצד נכון לגשת למשפט, והדברים גם מתאימים לדרכי החינוך:

חקירה - לפני שניגשים למשפט, יש לחקור היטב את הצדדים. החקירה יוצרת תמונה ברורה ומלאה, אך כאשר חסרים פרטים, אי אפשר להגיע למשפט צדק.

פשרה - תמיד תהיה הפשרה עדיפה על פני פסק דין חד-משמעי. בכל מקרה שבו ניתן להגיע לפשרה, עדיף לבחור בה מאשר להכריע במשפט באופן חד.

רצון משותף - חשוב מאוד ששני הצדדים ירצו בקיום המשפט, שכן אם רק צד אחד מעוניין בו, לא יתקיים שיתוף פעולה מלא. במקרה כזה, צד אחד מביא ראיות וטיעונים, בעוד הצד השני נשאר אדיש ואינו משתתף באופן פעיל - דבר שעלול לפגוע בהשגת משפט צדק.

הקשבה - יש להאזין ולהקשיב לכל צד עד תום, מבלי להעדיף צד אחד על פני האחר.

שוויון - **"לא תהדר פני נדיב"** - אסור לדיינים להעניק עדיפות לאחד הצדדים. אם צד אחד חש מראש שאין לו סיכוי לזכות, עלול הדבר להוביל להשתקת טענותיו ולהליך שאינו הוגן. לפיכך, יש לדאוג לשוויון מוחלט בין הצדדים כדי למנוע מצב של חוסר ביטוי או סתימת טענות.

מתנות - יש להעניק לבעלי הדין מספיק זמן להציג את טענותיהם, כדי שלא יחשו לחץ. דיון שנערך מתוך מתנות מביא לתוצאה צודקת יותר.

'כבד את אביו ואת אמו'

"מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חושך" (משלי כ, כ).

רגישות יתירה לכל אדם

התורה הק' מצווה אותנו לגלות יכולת חשיבה, יכולת להבין את נפש הזולת את רגשותיו ואת מה שעובר עליו. בפרשת משפטים מצווה הרבה דינים שמטרתם להבין את הזולת כגון כיצד להתייחס לגר לעני ליתום ולאלמנה. התייחסות לזולת ע"פ התורה הינה התייחסות ייחודית שהתורה מלמדת אותנו כיצד להרגיש ולהתייחס לאחר.

ונבארם בס"ד אחת לאחת ומכך נלמד דרכי חיים

הפסוקים הכתובים בתורה הק' בפרשת הגר היתום והאלמנה (שמות כב, כ-כב): "וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים. כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אתו כי אם צעק יצעק אלי שמע אשמע צעקתו". ובהמשך (כג, ט) "וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים".

הנה טבע האדם הוא, כי כאשר מרגיש שיש לו יותר כוח מהזולת, הריהו מרגיש עליונות ואוהב להתנשא עליהם, כי כך הוא מרגיש יותר חזק, כמו שמבאר האבן עזרא (כב, כ) וז"ל:

"וגר לא תונהו בארץ. בעבור שיש לך כוח רב ממנו. וזכור כי גרים הייתם כמוהו. וכאשר הזכיר הגר שאין לו כוח, ככה היתום והאלמנה שהם ישראלים ואין להם כוח".

על האדם לדעת שאין לו על מי ועל מה להתנשא, כי גם הוא עלול להימצא באותו מצב וסיטואציה, וכמו שמבאר ברש"י ובשפתי חכמים (כב, כ):

"כי גרים הייתם - אם הונתיו אף הוא יכול... לומר לך אף אתה מגרים באת. מום שבך אל תאמר לחברך. כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם. בא לפרש שכל ישראל גרים היו אף אברהם יצחק ויעקב".

רגישות לכל אדם

ההגדרות של גר יתום ואלמנה דוקא אינם מדויקות, שכל אדם באשר הוא נכנס תחת אותם הגדרות, המצריכה אליו התייחסות מיטיבה, כמו שמבאר רש"י (כב, כא):

"כל אלמנה ויתום לא תענון - הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי

שהם תשושי כוח ודבר מצוי לענותם. הקב"ה בעצמו

בעולם ישנם שני סוגי אנשים, ישנם אנשים שיש להם מי שעוזר להם בעת מצוקה, הם תמיד מרגישים מקושרים למקומות הנכונים, ומרגישים שיש להם על מי להישען, ולעומתם ישנם אנשים שאין להם מספיק קשרים ולפעמים אף יכולים להרגיש קצת בודדים, אי לכך מבטיחה להם התורה, שיש להם על מי להישען והקב"ה לבדו רואה אותם ודואג להם, כמו שמבאר הרמב"ן (כב, כ) וז"ל:

"לא תונה גר ולא תלחצנו ותחשבו שאין לו מציל מידך, כי אתה ידעת שהייתם גרים בארץ מצרים וראיתי את הלחץ אשר מצרים לחצים אתכם ועשיתי בהם נקמה, כי אני רואה דמעת העשוקים אשר אין להם מנחם ומיד עושקיהם כוח, ואני מציל כל אדם מיד חזק ממנו, וכן האלמנה והיתום לא תענו כי אשמע צעקתם, שכל אלה אינם בוטחים בנפשם, ועלי יבטחו".

רגירי יחיד

ישנם אנשים שהם מרגישים שהם משולים כרגירי הנמצא יחיד בראש האילן, מבזים אותם ואינם רואים אותם, וישנם בריות שמקלים ראש בהם, ומאוד יש להיזהר בכבודם, כמו שמבאר הרבינו בחיי בזה הלשון:

"גר מלשון רגירי הנמצא יחיד בראש ענף האילן, מבזים אותו ומרעים לו על כן אמר ה' יתברך אל תחשוב שאין לו מי שיריב את ריבו כי אני הוא הרב את ריבו והעושה נקמה בעושקיו".

לדעת את הנפש

עלינו להבין את הנפש של האנשים שדעתם שפלה עליהם ואין להם על מי לשאת את עיניהם, לבחון ולבדוק את מצב הזולת מה מפריע לו ומה מצבו הרגשי והנפשי.

כמו שממשיך לבאר הרבינו בחיי וז"ל:

"זהו שנתן טעם ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים, לא אמר ואתם ידעתם את הגר אלא את נפש הגר, כלומר, ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו ואין לו למי ישא עיניו כי אם אלי, ועל כן ארחם עליו כמו שריחמתי עליכם שהייתם גרים בארץ מצרים. וצריך אליו האלמנה והיתום

לפי שכולן תשושי כוח והבריות מקילין בהם להרע ולהצר אותם, והנה דמעתם מצויה כי שערי דמעה לא ננעלו".

להתחסד עמהם

זהירות מופלגת צריכים אנו להיזהר בכבודם ולהתחסד עמהם בין בגופנו ובין בממונינו, ובוודאי שיש עלינו להתייחס אליהם ולהמציא את עצמו בשבילם בדברים מתוקים וערבים וכמו שממשיך לבאר:

"ועל כן צריך אדם להיזהר בהם להיטיב ולהתחסד עמהם בין בגופו בין בממונו, וכן הזכיר הנביא (ישעיה נח, ז) 'הלא פרוס לרעב לחמך, והזכיר עוד (שם י) 'ותפק לרעב נפשך', אם יש לך ליתן לו לחמך תן, ואם לאו נפשך שיזמין עצמו להמציא לו קורת רוח בדברים".

אסור לעמוד מן הצד

לפעמים אנו רואים, שאנשים מתייחסים לאנשים יותר הלשים בזלזול ובחוסר כבוד, והאדם חושב לעצמו מה אני יכול לעשות איני יכול לעשות כלום, ועל כך מבארים הראשונים שאסור לעמוד מן הצד אלא עלינו לסייע ולעזור להם, וכמו שכתבו האבן עזרא והחזקוני ובעל הטורים:

"ואמר שאמר 'לא תענון' לשון רבים, אמר 'אם תענה', כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעזרם גם הוא יחשב מענה" (אבן עזרא).
"לא תענון - מצוה זו כתובה בלשון רבים, מה שאין כן בכל הדינים הכתובים בפרשה זו, לפי שכולם פושעים בהם אפילו אותם שאינם מקניטים שהרי רואים הם עלבונם ושותקים ואינן מוחזין, וכן הזכיר העונש בלשון רבים (כב, כג) 'חרה אפי והרגתי אתכם' וגו' (חזקוני).

"לומר שכל ישראל ערבים זה בזה, שאפילו אם ענה האחד כאילו עינו כולם. ענה תענה. צעק יצעק. שמוע אשמע. הכל כפול, לומר הכל במידה שתעשה לו אעשה לך" (בעל הטורים).

סורו רע

הסיבה שלכך צריכים להתנהג עם הזולת ברגישות ללא לחץ וללא רידיוי הוא בגלל הסיכון שקיים בדבר כמו שמבואר ברש"י על הגר (שמות כג, ט):

"וגר לא תלחץ בהרבה מקומות הזהירה

תורה על הגר - מפני שסורו רע" (בבא מציעא נט):

'סורו רע', ישנם כמה פירושים להגדרה זו, ובגור אריה מפרש:

"מפני שסורו רע. פירוש שאור שבו, ונקרא זה 'סורו' כי השאור המסיר את האדם - רע בגר, ומפני זה קרוב לחזור לסורו, ולכך אל תונו אותו".

להיזהר עם אנשים בסיכון

ישנם אנשים רבים כיום שנמצאים תחת ההגדרה והכותרת תשושי כוח וסורו רע, צעירים רבים שמחפשים מי שיבין לנפשם, המתמודדים בחייהם.

בכדי לשמור על הנוער ועל האנשים המתמודדים יש להתנהג עם אנשים אלו ברוגע ובנחת, דיבורים טובים ולא בלחיצה, כך מבאר האברבנאל:

"וגר לא תלחץ, ...לא ילחצנו דינו להכריחו ולהכניעו כפי שורת הדין... רק ינהג אותו בלאט ונחת. לפי שנפש הגר מצרה עליו להיותו בארץ נכריה, ויחשוב בליבו שמפני שהוא גר וכרי אתה מכריחו כל כך. ולכן תנהגוהו בדברים טובים ורכים, לא שתטה המשפט בעבורו, אלא שתעשהו בנחת ולא בלחיצה".

נסכם כמה יסודות ממקורות אלו כיצד לחנך ולקרר ליבות עם ישראל:

אהבה - בספר דברים נאמר (דברים י, ט) 'ואהבתם את הגר', הדבר הראשון הוא 'אהבה', כל אחד שמתמודד צריך להרגיש שאוהבים אותו, האהבה נותן כוח רב להתמודד ולהצליח.

לדעת את הנפש - ראשית כל עלינו לזכור לא להתגאות על האחר, כל אחד מאיתנו היה במצב של אלו שמתמודדים, בכדי לעזור לשני צריכים ראשית כל להזהרות עם האחר ולהיזכר מתי היה הוא במצבו של האחר. אז נהיה רגיש ביותר.

לא לשפוט אותם - חשוב מאוד לא לשפוט אותם ולומר שהם לא טובים ולא שפילה ומצבם הרגשי הביא אותם למצב הזה.

לנהוג בדרך נחת וכבוד - החינוך מורה לנו בזה"ל: **שחיבין בני אדם לנהוג עמהם דרך נחת וכבוד, ההנהגה בכבוד ובנחת נותן לאדם הרבה כוח ונחת.**